

אשכולות

הצילון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

פרשת חקת

גליון 466 | י' בתמוז תשע"ח
(שנה שתיים-עשרה)

19:29 כניסת שבת
20:33 צאת שבת
סוּזֶק"ש מג"א 08:20

מדקדק עם צדיקים

יאיר אטינגר (ד')

"ויאמר ה' אל משה ואל אהרן יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם". רבו הפירושים (מספר דו-ספרתי) בניסיון להסביר מה היה חטאם של משה ואהרן שבגללו לא נכנסו לארץ ישראל. ידועים דברי שד"ל אשר הגדיל וכתב: "אשר על כן נמנעתי מהעמק החקירה בדבר זה, מיראה שמא יצא לי פירוש חדש ונמצאתי גם אני מוסיף עוון חדש על משה רבנו".

בהתבוננות ראשונית בפירושים הרבים, יש מקום להתפלא איך ייתכן שדווקא למשה רבינו, מנהיגם הגדול של עם ישראל, מוצאים הפרשנים כל כך הרבה חטאים. אבל במבט מעמיק אפשר להבחין שאין הדבר כן אלא ממש להפך. אם נראה אדם שנולד עם שיער כחול ונבקש מאדם אקראי להצביע מה חריג בו הוא לא יתקשה להגיד את התשובה, אבל אם יהיה לו מום קטן מאד, אם נשאל אנשים מה המום שלו הם ייתנו תשובות רבות ומגוונות בניסיון 'לנחש'. כך גם ההסבר לפירושים הרבים בחטאם של משה ואהרן, שאדרבה - דווקא בגלל שחטאם כל כך דק, רבו הפירושים מה חטאם.

אם כן יש להבין, מדוע קיבלו עונש כל כך גדול שלא ייכנסו לארץ להנהיג את עם ישראל? התשובה המקובלת לכך היא שהקב"ה מדקדק כחוט השערה עם הצדיקים (ב"ק נ ע"א). לכאורה ההסבר לכך הוא, שאע"פ שמגיע להם עונש קטן יותר - הצדיקים מקבלים עונש גדול יותר מאנשים רגילים, או שהקב"ה מעניש אותם גם על חטאים שאנשים רגילים אינם נענשים עליהם.¹

הקושי בהסבר הזה הוא, שזה נראה 'לא הוגן'. מדוע בגלל שהם התעלו לדרגת 'צדיקים', הם מקבלים מערכת עונשים קשה יותר, במקום לקבל פרס על זה שהגיעו למדרגות גבוהות, או לכל הפחות מגיע להם עונש שווה? ננסה לעמוד על כך.

כיוון ראשון ליישב זאת, שאכן כך היא מידת הצדק; הרי עיקר השכר הוא לעולם הבא, ולא ניתן להשוות את השכר הגשמי לשכר הרוחני. אפשר, שדווקא בגלל שהם צדיקים הקב"ה רוצה לתת להם את העונש בעולם הזה, כדי שלא יקבלו את עונשם לעולם הבא. כיוון חשיבה זה מתקשר עם ההסבר של "צדיק ורע לו ורשע וטוב לו", כפי שמופיע בחלק מן הראשונים.

גישה אחרת מתקשרת להבדל בין מנהיגיהם של אומות העולם לגדולי האומה בעם היהודי. אפשר לומר שהקב"ה נותן לצדיקים עונש גדול על חטא קטן, כדי להעביר מסר מה מצופה מגדולי ישראל. עם ישראל אמור לדעת בראי השקפה זו שלגדולי האומה אצלנו אין 'הטבות חינם', אין יחס מועדף, אלא להפך - דווקא מהם מצופה יותר מאנשים רגילים. כפי שהגמרא בהוריות (י ע"א-ע"ב) אומרת על רבי אלעזר חסמא ורבי יוחנן בן נורי, שהיו עניים ו'קיבלו תפקיד' בישיבתו של רבן גמליאל, ואמר להם רבן גמליאל: "כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם? עבדות אני נותן לכם". וכן אצל משה רבינו מתארת התורה, שלמרות שגדל בתוך ארמונו של פרעה ולא מן הנמנע שהיה זוכה ביום מן הימים לתפקיד בכיר בממלכה, אע"פ כשגדל - היה לו חשוב דבר אחד: "וַיְהִי בַיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אֶחָיו וַיֵּרָא פְּסָלָתָם" וכו'. לפי גישה זו אמנם עדיין יהיה קשה, שעם כל זה שיש כאן מסר חשוב, עדיין צ"ע מדוע הצדיק מקבל עונש חמור יותר מאנשים רגילים - איך זה פותר את חוסר ההוגנות בדבר?

על שאלה זו ניתן להציע, שבאמת לצדיק מגיע עונש גדול למרות שחטא בחטא קטן, וכיצד ייתכן הדבר? משום שהצדיק הוא אדם שכולם מסתכלים עליו, וחטא קטן שלו הוא יותר בעייתני מחטא של אדם רגיל - וכפי שמובא במסכת יומא (פא ע"א) לגבי חילול ה', שאצל אנשים גדולים 'חטאים קטנים' הם חילול ה' גדול יותר, בגלל ההשפעה שלהם כלפי חוץ.²

המסר החשוב שלמדנו מכאן הוא שגם דברים שנראים לנו תמוהים לפעמים, פעמים רבות אחר שמעמיקים רואים שכל דבר שהקב"ה עושה הוא לטובה. יהי רצון שנדבק בהנהגתו של נחום איש גם-זו שתמיד אמר "גם זו לטובה".

¹ הסבר זה לא מוסכם על דעת כולם. חלק מגדולי החסידות (ייטב לב, ישמח משה) הסבירו להיפך, ש"מדקדק כחוט השערה" הכוונה שנותן להם עונשים קלים מאדם רגיל, ובכך מספיק להם כדי לשוב בתשובה.

² אחד מחברי הציע בפני פירוש מקורי, שהקב"ה מדקדק עם צדיקים כי הוא יודע שהם שואפים לשלמות ואינם חפצים בויתורים, וע"י הדקדוק הזה הקב"ה משאיר אותם נקיים כפי רצונם. ואפשר להשלים פירוש זה ע"פ מה שכתב המאירי בחיבור התשובה (שבר גאון מאמר א, פ"ד). שהחטאים של הצדיקים כ"כ קטנים, שלולי שהקב"ה ידקדק איתם לא ישימו לב אליהם ולא יתקנו דרכיהם, ולמעשה הדקדוק נועד לטובתם - כדי שישוּבו בתשובה.

מלא טוב

למשגית, הרב שרון יוסט
לרגל הולדת הנכדה

לתלמידי הישיבות התיכוניות
באי שבת הגיבוש

ברוכים הבאים
לחוליה של תורה!

קוד באתר: 8110

העלון יוצא לאור ע"י
ישיבת כרם ביבנה
www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:
eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות

איתאל סופר

יעקב אביעד דואני, יאיר משה אטינגר

השאלה*

ראובן קנה משמעות שולחן ושיילם לו חלק מהתשלום. לאחר כמה ימים התפרק השולחן וראובן תבע את שמעון לבטל העסקה, משום שמכר לו שולחן פגום מעיקרו, מנגד, שמעון טוען שהוא כבר 30 שנה בעסק, והרי הוא יודע ומכיר את השולחן המדובר כשולחן איכותי וחזק, וכנראה הוא התפרק משימוש לא נכון, ולכן, הוא מנגד תובע מראובן להשלים את שאר התשלום בעסקה.

האם יכול הקונה לבטל העסקה ולקבל את כספו ששילם בחזרה, או שמא להיפך - המוכר רשאי לדרוש את שאר התשלום בעסקה בטענה שהמוצר היה תקין, והקונה עשה שימוש לא נכון בשולחן, מה שגרם לו להישבר.

תשובה

בשאלה שלנו יש ספק מתי נוצר המום - האם בבית המוכר או אצל הקונה.

יש לנו כלל שהובא בשו"ע (ח"מ רכד, א) ומקורו במסכת כתובות, שכל מי שנוצר הספק ברשותו עליו להביא ראיה. ישנה מחלוקת בין הראשונים (הרי"ף והרמב"ם כנגד רש"י והרא"ש) על איזו רשות מדובר, האם רשותו הפיזית של הקונה - היינו שהחפץ כבר נמצא אצלו בפועל, או אחר שנעשה מעשה הקניין - אפילו שעדיין לא הגיע החפץ לידו. בנידון דידן מדובר שגם היה קניין וגם השולחן הגיע לרשותו הפיזית של הקונה.

ראשית, נברר מה כוונת השו"ע, שמי שנוצר אצלו הספק עליו להביא ראיה; האם הכוונה שאם שילם ורוצה לקבל את כספו בחזרה עליו להביא ראיה, אבל אם לא שילם - פטור מתשלומין גם ללא ראיה. או שהכוונה שגם אם לא שילם ורוצה להיפטר מתשלום - צריך להביא ראיה לכך.

השו"ע מדבר בשני מקומות על מקרה של מקח של בהמה שמיועדת לשחיטה.

במקום אחד (ח"מ רלב, יא) כתב השו"ע:

המוכר בהמה לחבירו לטבחה ושחטה ונמצאת טרפה: **אם נודע בודאי שהיתה טריפה כשלקחה**, כגון שנקבו בית הכסות והוגלד פי המכה שאז ידוע שיש לו ג' ימים שניקב - אם קנה תוך ג' ימים הוי מקח טעות וצריך להחזיר הדמים.

ומה הדין במקרה שיש ספק אצל מי הבהמה נטריפה, ועדיין לא שילם הקונה על הבהמה? זו מחלוקת בין רש"י לבין הרא"ש והתוספות: רש"י כתב שכל הנפק"מ היא כשכבר הקונה שילם ורוצה לדרוש תשלום בחזרה והדין הוא שהקונה אינו יכול, משום שאין מוציאים ממון מספק. משמע מדבריו שאם עדיין לא שילם - פטור. לעומת זאת, התוספות והרא"ש כתבו, שעל הלוקח להביא ראיה אע"פ שלא שילם, משום שיש חזקה לטובת המוכר, שהבהמה נולדה בריאה.

ולכאורה צריך עיון בשיטת התוס' והרא"ש, שהרי הקונה מוחזק במעות, וקיימא לן כשמואל שאין הולכים בממון אחר הרוב במקום שאדם מוחזק בכסף?

ותירץ השב שמעתתא, אמנם קיי"ל כשמואל שאין הולכים בממון אחר הרוב, אבל כשיש רוב יחד עם חזקה - מוציאים. וכיוון שרוב בהמות אינן טריפות, ובנוסף יש חזקה שנוולדה הבהמה ללא מסמר - מוציאים ממון.

השו"ע (שם) פסק כדעת התוס' והרא"ש שעל הלוקח להביא ראיה, ואם לא הביא - צריך לשלם.

ואם לא קנאה תוך ג' ימים או שקנאה תוך ג' ימים ולא הוגלד פי המכה - דאז הוי ספק אם ניקב תוך ג' אם לאו - על הלוקח להביא ראיה, ואם לא - יפסיד ויתן הדמים אם הם עדיין בידי.

מנגד, כמה סעיפים אח"כ (רלב, טז) פסק מרן:

ראובן שמכר לשמעון גבינות ולאחר שלשה ימים פתחם ומצאם רקובות ריקבון (גדול), ישאלו לעושי גבינות בכמה זמן ראוי לבא ריקבון ועיפוש כזה, אם יאמרו שנעשה הריקבון בבית המוכר נמצא שהיה מקח טעות, ואם הדבר ספק, המוציא מחבירו עליו הראיה.

הסמ"ע והב"ח כותבים שבמקרה של הגבינות, גם התוס' והרא"ש מודים שאם לא שילם שלא ישלם, משום שכאן מצוי הריקבון, ולא דמי למקרה של בית הכסות בבהמה שלא מצוי שיהיה נקב.

ולכאורה, את המקרה שלנו יש לדמות יותר לטריפה - כי לא שכיח כלל שהשולחן יישבר, ולכן יש מקום לומר שהקונה יצטרך להשלים את שאר התשלום על השולחן.

אבל למעשה, יש הבדל מהותי בין שני המקרים: במקרה של הטריפה - שניהם טוענים טענות 'שמא', שהמוכר אומר שאולי הנוק אירע אצל הקונה, והקונה טוען שאולי אירע אצל המוכר. ואילו בשאלתנו - המוכר טוען טענת שמא, שהרי אינו יכול לדעת במאה אחוז היכן התקלקל השולחן, ורק טוען שהוא מכיר את טיב השולחן ורוב הסיכויים שהקונה השתמש שלא כהוגן. מנגד, הקונה טוען טענת ברי שקנה שולחן עם מום, משום שלטענתו לא עשה שום שימוש חריג בשולחן. והיות וקיי"ל ברי ושמא ברי עדיף, לכן אם הקונה כבר שילם אינו יכול להוציא הכסף, אבל אינו צריך להשלים את שאר התשלום.

ומדוע לא יכול להוציא את הממון ששילם למוכר, הרי לכאורה יש מקום לומר שבמקרה של ברי ושמא יוכל גם להוציא.

ויש לחזק את השאלה, שכידוע ישנו הבדל יסודי בין טענת "איני יודע אם התחייבתי", לבין טענת "איני יודע אם פרעתיך": כשראובן טוען ששמעון חייב לו 1000 שקל ושמעון טוען שאינו יודע על ההלוואה - יש לנו ספק בעיקר החיוב, ומעיקר הדין לא ניתן לחייב את שמעון, אך אם רוצה לצאת ידי שמים עדיף שישלם. אבל אם שמעון מודה שזוכר שהייתה הלוואה, אבל אינו זוכר אם שילם, הדין שחייב לשלם, כי בכה"ג חיובו של שמעון ברור, והספק הוא רק לגבי הפירעון.

ואם כן בנידון דידן - הקונה שילם על מוצר וקיבלו, ועתה התעורר ספק אם המוצר שקיבל ענה על דרישותיו או שהיה פגום. כלומר, המוכר אינו יודע אם פרע את התשלום (המוצר) והביא מוצר תקין או לא. ולפי הכלל שבידינו שב"איני יודע אם פרעתיך" חייב, א"כ לכאורה יתחייב המוכר להשיב לקונה את כספו, משום שמדובר במקרה של ברי ושמא שהספק הוא בפירעון - שהדין הוא שברי עדיף אפילו להוציא.

אלא שיש מחלוקת בדבר.

הט"ז (ח"מ סוף סימן עה) הביא שנשאל במעשה שהיה כך: שמעון היה חייב לראובן סך מסוים ופרע לו, ואח"כ גילה ראובן שאחד מהמטבעות מזויף, ובא לשמעון וטען כלפיו בטענת ברי שקיבל ממנו מטבע מזויף, ואילו שמעון טוען טענת שמא, שאינו יודע אם היה שם מטבע מזויף - האם טענת שמעון דומה למקרה של "איני יודע אם פרעתיך", או לטענה של "איני יודע אם התחייבתי". וכתב שם הט"ז שנחלקו בזה הדיינים, קצתם מדמים לאיני יודע אם אני חייב וקצתם לאיני יודע אם פרעתיך, ודן בזה באריכות וסבר להלכה שהדבר דומה ל"איני יודע אם התחייבתי" ויש לפטור את הלווה.

ובפתחי תשובה (שם ס"ק כז) הביא כמה אחרונים שחלקו ע"ז וסברו שיש לדמות מקרה זה ל"איני יודע אם פרעתיך" (שו"ת מהרשד"ם ח"מ סי' פ, שו"ת פנים מאירות ח"א סוף סי' ס, ועוד). אמנם רוב האחרונים סברו כדעת הט"ז (כן הוכיחו מדברי הש"ך סי' קנו ס"ק סט, דגמ"ר סי' רלב סעי' יט, נתיבות המשפט סי' עה סק"ה, תומים שם סקכ"ב ועוד). ועיקר טעמם, שהואיל והספק התעורר רק אחרי התשלום - הרי זה מוגדר כתביעה חדשה של הכסף ולכן טענת הלווה שאינו יודע אם היה שם מטבע מזויף דומה ל"איני יודע אם התחייבתי", שיש לנו ספק בעיקר החיוב. והיינו, שכאילו יש חזקה שהמלווה קיבל את הכסף, ועתה ישנו דיון חדש שתובע הלווה שחייב לו עוד סכום מסוים בשווי המטבע, ועל תביעה זו הלווה אינו יודע אם התחייב, ולכן פטור.

למעשה

לפי זה המוכר יכול לטעון 'קים לי' כדעת הש"ך, הט"ז, הנתיבות, התומים ועוד, שכיוון שסיפק את המוצר הסתלקה חזקת החיוב, ועתה יש כאן שאלה חדשה, שאולי המוצר היה פגום. ולכן לגבי שאר התשלום הקונה פטור, אבל מה שכבר שילם פטור המוכר מלהשיב לו.

* השיעור נכתב ע"י אחד התלמידים, ע"פ הבנתו ובאחריותו.

הראשון (ההשאלה השנייה לא הוסיפה זכויות לבעל הספר, מכיוון שאם המשאל הראשון היה לומד מהם ללא להשאיל, עדיין היתה נעשית מצוה בממונו).

ב. הכלל חל כאשר מדובר בעשיית מצוה אחת (כגון בדיקת חמץ), אך לא בעשיית כמה מצוות (השאלת הספר לחברו היא מצוה אחת, והשאלת המשאל לאדם נוסף היא מצוה נוספת). כלומר, אם הפקיד ספר אצלו, יכול ללמוד ממנו, כי זו עשיית מצוה אחת (גדולי הצרפתיים).

הרמב"ם (הלכות שכירות א, ד) פוסק כדברי הגמ': "אין השואל רשאי להשאיל אפילו שאל ספר תורה שכל שקורא בו עושה מצוה לא ישאלנו לאחר, וכן אין השוכר רשאי להשכיר אפילו השכירו ס"ת לא ישכירו לאחר שהרי זה אומר לו אין רצוני שיהיה פקדוני ביד אחר".

כמו"כ פוסק **השו"ע** (חושן משפט סי' שמב): "אין השואל רשאי להשאיל, אפילו שאל ספר תורה, שעושה מצוה בשאלתו, אינו רשאי להשאיל לאחרים". **הרמ"א** מחלק ע"פ תשובות רשב"א (אלף נ"ג, ואלף קמ"ה): "דבר שאי אפשר להבריא ולכפור בו, כגון בית או ספינה, מותר להשאיל".

מאידך גיסא, מצינו לעיתים שניתן להשתמש בכלל זה, כגון לעניין **טלית ותפילין**: "מותר ליטול טלית חבירו ולברך עליה, ובלבד שיקפל אותה אם מצאה מקופלת. הרמ"א מוסיף, שהוא הדין בתפילין¹ (שו"ע או"ח יד, ד). **המשנה ברורה** נותן כמה תנאים בעניין זה: א. זה נעשה באקראי ולא בקביעות. ב. דווקא באותו מקום. ג. בכל אופן ראוי ליהרר לשאול בעליו כשאפשר לברר בקלות, וכ"ש אם יודע שהבעלים מקפיד.

וכן בילקוט יוסף התיר להשאיל טלית מחברו בלא ידיעתו לצורך מצות טלית, אך בכמה תנאים: א. עושה כן באקראי. ב. אין הטלית נמצאת במקום סגור. ג. אם היתה הטלית מקופלת, יזהר לקפלה אחר התפלה.

כמו"כ לעניין נטילת **ד' מינים** (בשאר ימים) בשאילה שלא מדעת, פוסק הרמ"א (תרמט, ה) שמוותר, מכיוון שנה לאדם שתעשה מצוה בממונו. הפרי מגדים (מובא במשנ"ב תרמט, לד) מסייג, שמוותר לטלו רק פעם אחת, אך כל שבעת הימים יתכן שמקפיד, ואסור.

התרומת הדשן (סימן ק) מסביר את סיבת ההיתר בשאילת ד' מינים שלא מדעת: היכן שנראים הדברים שלא מחסר ממון חברו בשימוש, משערים שנה לחברו שיקיים בכך מצוה, לעומת שימוש בספרים, שמתשטשים ומתקלקלים כשנוגעים בהם.

ובנוגע לשאילת **ספרי קודש** שלא מדעת חברו: מהדעות שראינו לעיל (בגמ', ובשו"ע והרמ"א) אין אומרים שנה לאדם שישתמשו בספריו, שמא יחרסו. וכ"כ הרב דוד יוסף בהלכה ברורה (הלכות ציצית יד, ד).

אך מאידך גיסא, בפסקי תשובות כתב, שלמעשה נראה² שאין הדברים הנ"ל אמורים אלא בימיהם שלא היה הדפוס מצוי, משא"כ בזמנינו שספרים נקנים בסכום מועט, אין דרך בנ"א להקפיד על כך. וכמו כן שאר³ ספרים של אנשים פרטיים הנמצאים בביהמ"ד או שאר מקומות ציבוריים אשר הדעת נוטה לומר שהבעלים השאירם בכונה משום שאינם ספרים יקרים, נחשב כמי שפירש שאינו מקפיד על העיון בהם, ועל דעת כן משאירים שם. אך דווקא לעיין באקראי ולא בלימוד קבוע, אא"כ ידוע שהבעלים נדבום לצמיחות לצורך הציבור, או שגילה דעת במפורש שמרשה זאת.

וכן הורה פוסק הישיבה הרב רובינשטיין שליט"א, שמוותר לצורך לימוד להשתמש בספרים של חברו. ואם לוקחם מחוץ למקום, יש להחזירם בסיום השימוש (וכמובן אם יש הגבלות שבעל הספר כתב בתחילת הספר, יש לנהוג על פיהם).

יה"ר שנוכח לגדול בתורה ולא להכשל באיסור גזל.

לעיתים קרובות אנו נתקלים בשאלה האם מותר להשתמש לצורך מצוה ברכוש הזולת ללא נטילת רשות (כגון: שימוש בספרים, לבישת טלית ותפילין וכד').

בעניין זה מצינו שתי סוגיות בתלמוד, שלכאורה סותרות זו את זו:

הראשונה, במסכת בבא מציעא (כט ע"ב):

משנה - מצא ספרים קורא בהם אחת לשלושים יום, ואם אינו יודע לקרוא גוללן (מתחילתן לסופן, כדי שיכנס בהם האויר). אבל לא ילמוד בהם בתחילה (מה שלא למד, לפי שצריך להשהותו לפניו) ולא יקרא אחר עמו (לפי שזה מושך אצלו וזה מושך אצלו, ונקרע). **גמ'**: אמר מר: השואל ספר תורה מחבירו הרי זה לא ישאלנו לאחר. מאי אריא ספר תורה? אפילו כל מילי נמי, דאמר רבי שמעון בן לקיש: כאן שנה רבי אין השואל רשאי להשאיל, ואין השוכר רשאי להשכירו! - ספר תורה איצטריכא ליה, מהו דתימא: ניחא ליה לאיניש דתייעביד מצוה בממוניה - קא משמע לן.

מבואר כאן בגמ', שאין אומרים שנה לאדם שתעשה מצוה בממונו. לכן המוצא ספרים לא יכול להשתמש בהם באופן מלא, אלא בהגבלות מסוימות, וכן המשאל ספר תורה מחברו לא ישאלנו לאחר, כדין כל פקדון.

אך מאידך גיסא ישנה סוגיה הטוענת ההפך (פסחים ד ע"ב):

איבעיא להו: המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק, ומצאו שאינו בדוק מהו? מי הוי כמקח טעות, או לא? - תא שמע, דאמר אביי: לא מיבעיא באתרא דלא יהבי אגרא ובדקו - דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בגופיה, אלא אפילו באתרא דיהבי אגרא ובדקו - דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה.

כלומר, אם השכיר בית לחברו בחזקה שהוא בדוק מחמץ ונמצא שאינו בדוק, לא יכול לבטל המקח אע"פ שעליו לשלם יותר כדי לשכור מי שיבדוק לו, מכיוון שנה לאדם שתעשה מצוה בממונו.

ישנה מחלוקת בין הראשונים מה המקרה המדובר בפסחים:

הרמב"ן סובר שמדובר גם במקרה שהשוכר התנה בפירוש שהבית יהיה בדוק, אך רשאי לגבות מהמשכיר דמי הבדיקה ששילם.

הריטב"א מסביר, שמדובר במשכיר בית ב-ד' ניסן, שהוא מן הסתם בחזקת בדוק, ואם המשכיר נמצא, יכול לכפותו לשלם שכר הבדיקה, אך אינו יכול לבטל השכירות מדין מקח טעות (וכן כתב הרי"ט בשם הרא"ש שאמר בשם הרמב"ן).

הקרבן נתנאל אומר שא"צ המשכיר לשלם לשוכר שכר הבדיקה, וי"א שצריך לשלם.

וכן פסקו **הרמב"ם** (הלכות חמץ ומצה ב, יח) **והשו"ע** (או"ח תלו, ג): "המשכיר בית בחזקת שהוא בדוק ונמצא שאינו בדוק על השוכר לבדוק ואינו מקח טעות, ואפילו במקום שבדקים בשכר, שהרי מצוה הוא עושה". **הרמ"א** מוסיף, ש"א שעל המשכיר לשלם שכר הבדיקה.

הפר"ח (מובא בביאור הלכה) מסביר, שהשו"ע והרמ"א מתייחסים למקרה שהשכיר בסתמא, או שאמר המשכיר שהוא בדוק והשוכר שתק, אבל אם התנה השוכר עמו במפורש ע"מ שיהא בדוק - המקח בטל לכ"ע.

העולה מדברי הראשונים הוא, שהכלל הנ"ל (אין אומרים שניחא ליה) לא חל בכל אופן (כגון: לעניין התשלום, אם התנה בפירוש וכד').

נחזור לסוגיה בב"מ (הגמ' מדברת על שימוש בספרים ללא רשות חברו, ובתקופה זו לא היו ספרים מצויים, כדברי הגמ' באותו עמוד: "ספרים לא שכחתי"). **הריטב"א** מסביר: משום שבשימוש ספרים יש הקפדת הבעלים לקלקול הספרים, לא אומרים "ניחא ליה", משום שיצא שכרו בהפסדו, כי בעקבות השימוש לא יהיה לו ספרים ללמוד. אך בדבר שאין בו חשש קלקול, ודאי יכול לשאול שלא מדעת הבעלים לעשיית מצוה, כגון אם מצא טלית או תפילין של חבירו בבית הכנסת וכיוצא בו רשאי להניחן שם ולהחזירן למקומן ולא חשיב גזלן כששאל שלא מדעת בעלים (מפי רבינו ז"ל).

המאירי מיישב את הסתירה בין הסוגיות: א. הכלל חל כאשר הוא עצמו מקיים את המצוה (כשהוא בודק חמץ או ממנה שוכר לבדוק, שהשוכר הוא כמו שליח, ושלוחו כמותו), אך ע"י אחר (שמישהו אחר לומד מהספרים) הכלל לא חל, מכיוון שאותה מצוה שנעשתה ע"י השואל השני יכולה להעשות ע"י השואל

¹ נ"י פרק הספינה. וכ"כ כף החיים.

² ליקוטי מהר"ח סדר ברכות השחר. וכתב שם, שאם מדובר בספר מיוחד היקר לבעלים, אין היתר להשתמש בו ללא רשות.

³ שו"ת מנח"י ח"ז ס' קל, וע"ע כה"ח סקל"א, ושו"ת להורות נתן ח"ו ס' כז-קכח.

עיון התלמוד - מורשת הרב קב זצ"ל | 'שלושים' לפטירתו

הרב דניאל סגרו

קראנו ושמענו לא מעט הספדים על מורנו ר' דוד קב זצ"ל.

רבים מהם דיברו על שירת התורה שהחיתה את הרב והיוותה יסוד לאורח חייו, והשלב הבא הוא כמובן ליישם, לקחת אתנו הלאה את המסר. להפנים. אך לתחושתו כדי ליישם באמת ולטווח ארוך, יש צורך בתוספת הסבר עבור חלקנו מדוע באמת **עיון התלמוד** הוא עיקר העיקרים.

ברצוני לתאר תחושות אישיות שהיו לי במשך השנים, ואני מקווה שיהיו קוראים שיזדהו עם התחושות והדברים יהיו לתועלת ביישום דרכו של הרב קב זצ"ל.

בשלב הראשון של חיי בחור ישיבה, הוא עסוק רק בתורה. זהו שלב הכניסה לעולם התורה, השלב החשוב והקריטי בחיי יהודי. אך לפעמים מגיע שלב נוסף בו אדם מחפש 'עוד משהו'. הוא לא מסתפק רק בלימוד העיוני הרגיל והמקובל והוא יוצא למסע חיפוש, כשהוא עדיין לא יודע להגדיר מה הוא מחפש. יש כאלו שצורת הלימוד לא מתיישבת על לבם או שאינה ממלאת אותם והם מחפשים צורות לימוד אחרות ותחומי לימוד נוספים; יש כאלו שלא מסוגלים ללמוד כל חייהם ואחרי הקומה הראשונה הם מחפשים דרך לתרום מכישוריהם לעם ישראל.

יש אפשרות נוספת, שדווקא מתוך אהבת הלמדנות הקלאסית מבצבת תהיה מנקרת - מהי התכלית? לאן הרכבת נוסעת? האם נועדנו כדי ללמוד בלבד ללא שום מטרה אחרת? רק פלפול לשם פלפול? מה יש לאותה תורה גדולה לומר על כל העולם שמחוץ לבית המדרש? איך בבא קמא מקדמת את הייעוד של עם ישראל של 'עם זו יצאתי לי תהילתי יספרו'?

יש הסוברים שיעוד כזה אינו באחריותנו. אנו תפקידנו ללמוד ולקיים מצוות עבור שכר בעולם הבא וכל השאר יקרה מאליו. אך לפי התפיסה שאנו צריכים לפעול באתערותא דלתתא גם בדרך הטבע כדי לקדם גאולת עולמים מתעורר רצון כנה להבין את הקשר שבין עיון התלמוד לבין אותה אקטיביות שסוף הגלות ושיבתנו לארצנו מעוררים בנו. יש כאלו שיסתפקו בכך שהתורה מרוממת את האדם מהחומריות, מעדנת את מידותיו ובכך מקדמת בדרכה את תיקון העולם. אך רבים מחפשים קשר משמעותי יותר בין התורה לבין מאורעות התקופה ואתגריהם.

מכאן יש שיפנו לחיבור הלכה ואגדה, שנובע מרצון לחיבור עיון התלמוד עם השקפת היהדות הכוללת, ויש שיפנו לעיסוק בהלכות ציבור, בביור תפיסת התורה ביחס לשאלות המשפטיות והערכיות שהעולם שבחוץ עסוק בהן ולמעלה בקודש - עיסוק בסדרי זרעים קדשים וטהרות הקשורים לתקופת הגאולה.

משכך, נשאלת השאלה איך החיפוש הזה, למי שמחפש אותו, מקבל מענה בתפיסה של ר' דוד זצ"ל (ר' דוד כמייצג עולם שלם שממנו הוא צמח ומתוכו הצמיח)?

נראה, שהעומק של כל החיפוש הזה הוא רצון להיות שותף בעולם. לא להיות בצד. לא להרגיש מחוץ לעניינים. העולם חי ומתנהל, דילמות ערכיות רבות מובילות אותו, התמודדויות לאין ספור מרצדות בו. לומד התורה מתקשה להרגיש בחוץ. להרגיש שאותה תורה שהוא מאמין שהיא היא החיים האמתיים לא מספקת אמירה לכל מה שמסביב. כביכול בבא קמא לא חלק מכל ההתרחשות האקטיבית של קידום הגאולה בדרך טבעית. 'ההם' בחוץ עושים ופועלים וכביכול בחורי הישיבה מחוץ לעניינים.

אם נדון לכף זכות, שהחיפוש הזה הוא לא תרגיל ערמומי ומפותל של אותו זקן כסיל, נגיע למסקנה שדווקא מתוך אהבת תורה ואמונה בעוצמתה הלומד רוצה שאותה תורה תהיה שותפה לעולם, תהיה חלק.

מה התשובה לזה? איך שירת התורה תמלא את אותו אדם שמחפש תורה אוניברסלית ורחבה שחובקת עולם ומלואו? מה ר' דוד היה עונה לתלמיד שהיה שוטח בפניו תחושות שכאלו?¹

אולי הוא היה מסביר לו את הזוהר הקדוש.

הזוהר אומר שאדם שמחדש בתורה נעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית, והקצות בהקדמה מאריך להסביר שתורה שבעל פה ניתנה ללומדי התורה והיא ברשותם ללמוד ובתנאי שיהיה מתוך בקשת האמת. מה שהם הגיעו בשכלם אחרי העמל הנדרש, זו האמת. הקב"ה נתן לנו את תורתו ועל ידי הלימוד והחידוש בה אנו נעשים כביכול שותפים אתו בתורה.

מעשה ברור מדוע דווקא הלמדנות היא היא העיקר. עיון התלמוד חושף גנוזות, את הרובד שלא קיים, את הסברות והטעמים. כל בהירות בהבנה היא בגדר חידוש כמו שאמר הגר"ח מוולוז'ין. על אחת כמה וכמה לומד שזוכה לומר סברא מדיליה ובכך הוא נעשה שותף לקב"ה.

ר' דוד לא הסתפק בלימוד כרכישת ידע. הוא רדף דווקא אחרי העיון, אחרי הלמדנות, כי היא שואפת לחדש ולהבין גם את מה שלא כתוב ומתוך כך נעשה הלומד חלק מהתורה ושותף לקב"ה. זה מוקד המשיכה ללמדנות.

יבוא בחור ישיבה ויאמר: אני רוצה להיות שותף בעולם. יש אתגרים לעם ישראל בפרט ולאנושות בכלל. אני רוצה להתעסק בתקשורת, במשפט ציבורי, בחסד, בצבא, בחיבור לעם ישראל, בפוליטיקה. אני רוצה לעשות זאת מתוך חיבור לתורה, מתוך אמונה שהתורה דורשת מאתנו לקחת אחריות על העולם ולפעול לתיקונו!

זה נכון. תיקון עולם במלכות ה' ומסירת הכישורים לבניית ממלכת כהנים וגוי קדוש היא אידיאל תורני נעלה (כשעושים אותו בצורה נכונה, מתוך הבנה שחייך קודמים לחיי חברך גם ברוחניות ולא מסכנים את חינוך הילדים בגלל 'השפעה' ו'כלל ישראל'). אך אם בשותפות בעולם עסקינן, יש לר' דוד שותפות טובה יותר להציע. מי שיכול ומסוגל מציעים לו להיות שותף למעשה בראשית לא רק ברובד החומרי, הגשמי. לימוד התורה מאפשר לו להיות שותף לדבר העליון ביותר שיש בעולם - יצירת התורה.

אנשי המעשה שותפים לקב"ה בתיקון העולם החומרי ולומדי התורה שותפים לקב"ה בעולם הרוחני!

לכן שירת התורה מחייה את האדם כמו שהיה אומר ר' דוד שוב ושוב ושוב, כי נשמתו היא חלק א-לוה ממעל והיא מוצאת את סיפוקה רק בחיבור ושותפות לאותו מקום ממנו היא באה. לכן אין ערך גדול יותר מעיון התלמוד, אין מטרה נעלית יותר לרדוף אחריה מאשר להגדיר במדויק את שיטת הרשב"א בעציץ נקוב.

טבעו של עולם החומר שהוא מלא בכישלונות ואילוצים. מי שפועל בעולם הזה לא תמיד מצליח ליישם את הערכים בהם הוא מאמין. יש הרבה אכזבות בדרך. אך בתורה ההצלחה מובטחת כי עצם הלימוד הוא המטרה. עצם הלימוד הוא ההצלחה, הוא הוא השותפות.

אמנם אפשר לומר שאין צורך לכל זה. די בכך שהתורה היא רצון ה'. די בכך שהתורה מביאה את האדם לחיי נצח בעוה"ב. די בכך שהיא משמחת אותו בעוה"ז. אמת ויציב. אבל נטען כאן שגם מי שמחפש 'עוד משהו' ומתוך כך פוזל החוצה, למחצה לשליש או לרביע, צריך להבין, ולקוח שנים ארוכות ומורכבות להבין את זה, ששורש החיפוש הוא רצון לחבר בין התורה לבין העולם שמחוץ לבית המדרש ורצון זה הוא בעצם רצון להיות חלק מהעולם ושותף פעיל בהתרחשויות שבו. מעתה, כמו שבעולם המעשה סוחר יעדיף להיות שותף לחברה המצליחה ביותר, לאיש העשיר ביותר, כך נעדיף אנו לא להסתפק בשותפות עם אנשי המעשה, אלא נעפיל לשאוף לגעת בשותפות הגדולה ביותר שלפי הזוהר לומדי התורה זוכים לה.

¹ וניגשתי אליו עם אורות התורה של הרב קוק, לשאול לדעתו על החיבור בין הלכה לאגדה שמוצג שם. ר' דוד ענה לי ברגש תשובה אופיינית, שהוא לא צריך לחבר אגדה כדי ללמוד אמונה מהגמרא! הוא מרגיש את האמונה מתוך הגמרא! כי תורה עמוקה שכזו, מחושבת שכזו, נפלאה שכזו, בשר ודם לא יכול ליצור ואין זאת אלא תורת בורא כל עלמין!

¹ במשך השנים שהרהרתי בנושאים הללו בין כותלי הישיבה דיברתי עם ר' דוד פעמים רבות בלימוד, אך אף פעם לא רמזתי לו שבמקביל אני מחפש פן נוסף. רק פעם אחת ילדות הייתה בי